

پیشنهادی برای

احیا و معرفی میراث وقف

و کارآمد کردن آن به عنوان

ابزار پژوهش

هایده لاله*

عضو هیأت علمی مؤسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران

مقدمه

سنت دیرینه و نیکوی وقف از ارکان مهم اقتصاد، اجتماع، دین و فرهنگ ممالک اسلامی است. این سنت در طول تاریخ خود در پیشبرد امور عام‌المنفعه، بهبود سطح زندگی مسلمانان و به‌ویژه در گسترش علم و فرهنگ و آموزش علوم و معارف اسلامی در میان ملت‌های مسلمان نقش بسیار مهمی داشته است.

شکوفایی جهان اسلام در گذشته مرهون محققان پیشرو و فراهم بودن ابزار تحقیق و پیروی از اصول و روش‌های صحیح زمان خود بوده است. علی‌رغم کوشش‌های شایان توجه محققین ایرانی که از چند دهه قبل آغاز شده است امروزه بسیاری از این پژوهشگران به دلیل شرایط نامساعد پژوهش از تمامی امکانات کمی و کیفی برخوردار نیستند. با توجه به پیشرفت سریع روش‌های تحقیق، اهمیت مطالعه و بررسی هر چه بیشتر منابع دست اول به عنوان ابزار اولیه و اصلی تحقیق به وضوح احساس

می‌شود. در چنین شرایطی، و با در نظر گرفتن این مسأله که توفیق محقق جز با توجه به عینیت حاصل نمی‌شود، نیاز به شناخت و پخش گسترده‌تر آثار بازمانده از مسلمانان و لزوم برخورد صحیح علمی با این آثار به کمک ابزار نوین روشن است.

سازمان اوقاف و امور خیریه با در دست داشتن گنجینه‌ای غنی از میراث جاویدان وقف می‌تواند، در ادامه نیات خیر پیشینیان، گامی بسیار مؤثر در ترویج این سنت حسنه برداشته و به ویژه سهمی شایسته و درخور در بهبود کیفیت تحقیقات در حوزه تاریخ و فرهنگ ایران و جهان اسلام داشته باشد. میراث وقف گنجینه تاریخی عظیمی مرکب از اسناد مکتوب و غیرمکتوب از جمله ابنیه و آثار عام‌المنفعه و اموال منقول است. هر یک از این آثار سندی از تاریخ و فرهنگ ایرانی - اسلامی به شمار می‌آید. شناخت این میراث برای درک بهتر پیشینه جهان اسلام و کشف عناصری که در شکوفایی تمدن اسلامی مؤثر بوده

ضروری است. بررسی عوامل گوناگونی که زمینه این شکوفایی را پدید آورده مستلزم تحلیل و مطالعه هر چه بیشتر این آثار است. به این دلیل است که آثار محفوظ در بایگانی سازمان اوقاف ابزار علمی مهمی به شمار آمده و باید در حفظ، مرمت، احیا و معرفی آنها نهایت کوشش به کار رود.

با این مقدمه طرح کلی «احیا و معرفی میراث وقف و تنظیم بایگانی اسناد وقف» با اهداف و انگیزه‌های مشخص، از یک سو برای اسناد مکتوب و از سوی دیگر برای ابنیه و آثار متبرکه و عام‌المنفعه و اموال منقول در آنها، به این شرح پیشنهاد می‌شود:

الف. بخش اسناد

اسناد وقف نه تنها در سازمان اوقاف و شعب آن بلکه در مراکز دولتی و غیردولتی و به ویژه در مجموعه‌های خصوصی و نزد افراد در سراسر ایران پراکنده است. بعلاوه امروزه از دست رفتن وحدت کشورهای اسلامی سبب شده تا بسیاری از اسناد وقف در ارتباط مستقیم با ایران در اقصی نقاط جهان پراکنده باشد. پراکندگی این مدارک در مراکز مختلف و عدم رعایت اصول علمی واحد در تنظیم و بایگانی آنها و نیز عدم رعایت جوانب احتیاطی لازم برای حفظ این اسناد، و یا عدم دسترسی به فنون و روشهای علمی در احیا و مرمت آنها، تنظیم مجدد و هماهنگ بایگانی اسناد وقف را ضروری ساخته است. روشن است که راه‌حل‌های مناسب را باید در هر دو چارچوب ملی و بین‌المللی جستجو کرد.

طرح پیشنهادی حاضر دو هدف را دنبال می‌کند: یکی حفظ و تکمیل اسناد و دیگری کارآمد کردن آنها به عنوان ابزار علمی تحقیق. بدین منظور توجه به این نکات ضروری است:

۱. تکمیل و تنظیم بایگانی اسناد

وقف از سوی مراجع دولتی، غیردولتی و یا

شخصیتهای مختلف با معیارها و اهداف مشخصی صورت می‌پذیرفته است. بدین ترتیب اسناد وابسته به آنها نیز مجموعه مدارکی را تشکیل می‌دهد که این معیارها و اهداف را منعکس می‌کند. تنها حفظ تشکلی اولیه این مجموعه‌هاست که درک این معیارها و اهداف و شرایط تاریخی پدید آمدن آنها را میسر می‌سازد. بنابراین ضروری است تا در تنظیم این اسناد روشی به کار گرفته شود که انسجام مجموعه‌ها را حفظ کرده و به ازهم‌گسیختگی آنها نیانجامد. هرگونه طبقه‌بندی از پیش جهت‌داده‌شده، آن‌گونه که به طور رایج مثلاً بر اساس تاریخ تنظیم اسناد، منشأ جغرافیایی اسناد، برآوردهای اقتصادی و مالی از آنها، و یا طبقه‌بندی الفبایی صورت می‌گیرد، همگونی و انسجام مجموعه‌ها را گسسته و تحلیل علمی آنها را دشوار خواهد ساخت. اسناد گوناگون تنها در یک مجموعه منسجم می‌توانند در ارتباط با یکدیگر قرار گرفته و به عنوان مکمل یکدیگر پیشینه نهاد و یا واقفان و موقوف‌علیه‌ها و شرایط مختلف شکل‌گیری وقف و تحول آن را منعکس کنند. با پژوهشگر مجرب است تا با یافتن ارتباط اسناد با یکدیگر در چارچوب تاریخی - فرهنگی - مذهبی مجموعه‌های منسجم را بازشناسی کند.

از سوی دیگر بازسازی انسجام مجموعه‌ها سبب خواهد شد تا هرگونه گسستگی و یا تغییر و تحول احتمالی که در گذشته در نظم اسناد یک مجموعه پدید آمده است آشکار شود. چنانچه هدف بایگان تکمیل یک مجموعه ناقص باشد، پس از وقوف بر کمبودهای آن می‌تواند، با استفاده از دستاوردهای گوناگون فنی نوین، یکپارچگی آن را بازسازی کند. به عنوان مثال پس از شناسایی سندی از یک مجموعه سازمان اوقاف که در اختیار نهاد، سازمان و یا شخصیت دیگری است می‌توان، با رعایت موازین شرعی و قانونی، نسخه‌ای از آن سند را به کمک روشهای مختلف تصویربرداری تهیه نموده و بدین ترتیب مجموعه را بازسازی کرده و در نهایت هویت اصلی مجموعه را به آن بازگرداند.

است، بدون جستجو در کل آن مجموعه، امکان‌پذیر می‌سازد.

فهرست تحلیلی: در این نوع فهرست کلیه مدارک و اسناد پس از قرائت متن کامل، مطالعه شده به صورت تحلیلی ارائه می‌شوند. بدیهی است که تهیه چنین فهرستی نیازمند زمان و به‌کارگیری محققان آزموده است.

۳. حفظ و مرمت اسناد

اسناد مکتوب با توجه به قدمت، نوع حامل، ماده مورد استفاده نگارش و تزئین و روشهای مختلف کتابت هر یک به نحوی آسیب‌پذیر و در معرض خطر نابودی است. ضروری است تا در ادای وظیفه مهم حفظ و نگهداری گنجینه‌ای که نیاکان ما، به عنوان بخشی از میراث فرهنگی، برای ما به جای گذاشته‌اند اقدامات لازم در این جهت صورت گیرد. در این راستا سه مسأله بازنگری و وضعیت نگهداری اسناد، کاهش خطرات احتمالی، و مرمت اسناد را می‌توان مدنظر قرار داد.

نور، رطوبت، حرارت، آتش، حشرات و جانوران از عوامل مهمی است که به اسناد آسیب رسانده آنها را در معرض خطرات جدی و جبران‌ناپذیر قرار می‌دهد. بنابراین ضروری است تا پس از بررسی‌های تخصصی، وضعیت حفظ و نگهداری اسناد را با شرایط پیشرفته امروزی منطبق کرد.

مرمت آثار آسیب‌دیده، جبران زیانهای وارده، اقدام برای از بین بردن عوامل آسیب‌گذار و سعی در کاهش قابلیت آسیب‌پذیری و خطرات احتمالی، با هدف نهایی مرمت و حفظ اسناد، تنها با به‌کارگیری متخصصین مجرب و ابزار کارآمد امکان‌پذیر است. تشکیل هر چه سریعتر واحد حفظ و مرمت اسناد در بخش مرکزی سازمان اوقاف باید به عنوان یکی از اهداف اصلی این سازمان به شمار آید. چنین واحدی می‌تواند در عین حال به مرمت اسناد مجموعه‌های خصوصی پرداخته یا کسب اجازه از صاحبان مدارک، تصویری از آنها برای گنجینه اسناد سازمان تهیه کند و از این

بنابراین تردیدی باقی نمی‌ماند که تنظیم و بایگانی اسناد وقف موجود در گنجینه سازمان، بر اساس ماهیت کمی و کیفی آنها، این مراحل را شامل می‌شود:

الف. بررسی مجدد اسناد با هدف بازشناسی مجموعه‌ها؛

ب. تنظیم اولیه مجموعه‌ها؛

ج. بازسازی مجموعه‌ها؛

د. بایگانی اسناد.

۲. کارآمدسازی اسناد

اسناد وقف ابزار علمی تحقیق است و بررسی آنها شناخت حیات اجتماعی جامعه اسلامی را امکان‌پذیر می‌سازد. بدین ترتیب درک تمدن بزرگ اسلامی بدون در نظر گرفتن این اسناد ممکن نیست. از این رو کارآمد بودن بایگانی اسناد وقف از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. گام نخست در این راه تهیه و تنظیم راهنماها و فهرست‌های کارآمد اسناد می‌باشد که انجام آن تنها از عهده بایگان متخصص و آشنا به مسایل وقف و اهمیت مجموعه‌ها و اسناد بر می‌آید.

از میان راهنماها و فهرست‌های گوناگون می‌توان اجمالاً از این انواع یاد کرد:

راهنماهای کلی: خطوط اصلی و نظم و ترتیب کلی راکه در طبقه‌بندی بایگانی رعایت شده ارائه داده مجموعه‌ها و حدود تقریبی تاریخی و زمینه موضوعات مجموعه‌ها را به اجمال مشخص می‌کند. این راهنماها به عنوان وسیله‌ای برای برخورد اولیه پژوهشگر با اسناد و نیز وسیله‌ای برای تعیین و انتخاب موضوعات مختلف تحقیق بر اساس داده‌های موجود به شمار می‌آیند.

فهرست توصیفی: منشأ مجموعه، تعداد اسناد و حدود تاریخی آن، توصیف کلی اسناد و خلاصه‌ای از محتوای کل آن، و نیز تقسیم‌بندی موضوعی مجموعه را شامل می‌شود. چنین فهرستی شناسایی اسناد ناشناخته و دستیابی به اسنادی را که در ارتباط با موضوع تحقیق خاصی مفید

خود به جای گذاشته است. بسیاری از این بناها و آثار و نیز اموال منقول موجود در آنها که بخش مهمی از میراث تاریخی و فرهنگی ما را تشکیل می‌دهد، امروزه در خطر جدی ویرانی و سرقت و نابودی قرار گرفته است. انزوا و جدایی از چارچوب تاریخی - فرهنگی اولیه، حوادث طبیعی، فرسایش بر اثر مرور زمان، دستبرد و تخریب انسانی با سوءنیت، مرمتها و بازسازیهای غیرمتخصصانه‌ای که بدون انجام کارشناسی‌های لازم صورت می‌گیرد و «تخریب انسانی با حسن نیت» را سبب می‌شود، و نیز بسیاری عوامل دیگر به سرعت در حال نابود کردن و از بین بردن هویت و ماهیت اصلی این آثار هستند و لطمه‌های جبران‌ناپذیری به شواهد تاریخی این مرز و بوم وارد می‌آورند. مشاهده تصاویر حتی نه چندان قدیمی متعلق به سی یا چهل سال پیش برخی از بناها و مقایسه آنها با آنچه امروز از این بناها باقی مانده، بیانگر عمق این فاجعه عظیم تاریخی - فرهنگی است. در این شرایط تهیه و تنظیم بانک اطلاعاتی از ابنیه و آثار تاریخی اسلامی ایران از مجموعه میراث وقف و تشکیل مرکز اسناد و مدارک مربوط به آنها ضروری است. سازمان اوقاف با اتخاذ روشهای صحیح و اقدامات مقتضی و عاجل می‌تواند دین خود را در حراست، حفظ، احیا و معرفی این آثار ادا کند. برای نیل به این هدف این مراحل پیشنهاد می‌شود:

۱. شناسایی و بررسی اماکن و ابنیه متبرکه و عام‌المنفعه و اموال منقول در آنها در سراسر ایران و تهیه فهرست کامل رایانه‌ای از این آثار؛

۲. بررسی وضعیت فعلی ابنیه و آثار، و برآورد صدمات و آسیبهای وارده به آنها و تهیه فهرست کامل از نتیجه بررسیها.

مراحل دوگانه یادشده باید توسط گروه‌هایی از متخصصین و کارشناسان مجرب در زمینه‌های مختلف چون باستان‌شناسی، معماری و تاریخ هنر صورت گیرد.

۳. تهیه و تنظیم بانک اطلاعاتی کامل کارآمد و روزآمد ابنیه و آثار تاریخی اسلامی وقف در ایران و تشکیل مرکز اسناد و مدارک مربوط به این آثار.

تهیه چنین بانک اطلاعاتی علاوه بر لزوم استفاده از راهنماها و فهرست‌های یادشده در بایگانی اسناد وقف مستلزم پیگیری و اجرای این مراحل است:

الف. عکسبرداری از ابنیه و آثار، و پوشش کامل تصویری میراث وقف؛

ب. تهیه نقشه‌ها و طرح‌های لازم از میراث وقف؛
ج. یافتن منابع و مآخذ موجود در مورد بناها و آثار مورد نظر، گردآوری این اطلاعات و ارائه پیشینه و وضعیت

طریق گامی در غنای گنجینه آن بردارد. این امر علاوه بر شناسایی اسناد ناشناخته و پراکنده از نابودی بسیاری از مدارک پیشگیری کرده، مشوقی برای مشارکت مردم در شناسایی، حفظ و احیای میراث وقف خواهد بود.

۴. تشکیل مجموعه‌های تصویری

استفاده از روشهای گوناگون تصویربرداری (چون میکروگرافی، میکرو فیلم، میکروفیش، عکاسی و امکانات رایانه‌ای (ویدئو دیسک، CD-ROM)) برای تشکیل مجموعه‌های تصویری به این دلایل باید مورد توجه قرار گیرد:

مجموعه‌های تصویری مکمل: گفتیم که با تصویربرداری از اسناد و مدارک وقف مربوط به ایران که امروزه به دلایل تاریخی و غیره در سراسر کشور و جهان پراکنده است، می‌توان مجموعه‌های محفوظ در سازمان اوقاف ایران را تکمیل کرد.

مجموعه‌های تصویری ابزاری: یکی از عوامل فرسایش و تخریب اسناد قدیمی رجوع مکرر به آنها برای قرائت و مطالعه است. نظر به آنکه مدارک موجود وقف از منابع اصلی تحقیق و از ابزار مهم در گسترش فعالیتهای علمی به شمار می‌آید و استفاده از آنها از ضروریات است لذا، با توجه به ترتیب قدمت و اهمیت اسناد، لازم است تا از اهم آنها نسخه‌برداری تصویری به عمل آید. بدین ترتیب اصل مدرک محفوظ مانده و تصویر آن در اختیار دست‌اندرکاران امور اداری قرار می‌گیرد.

۵. ایجاد بانک اطلاعاتی اسناد وقف

فعالیت‌های یادشده امکانات لازم را برای ایجاد یک بانک اطلاعاتی کارآمد و روزآمد درخور اسناد وقف در این سازمان فراهم خواهد آورد.

ب. بخش اماکن متبرکه و آثار عام‌المنفعه

وقف

سنت وقف آثار و ابنیه تاریخی فراوانی از اماکن مقدس چون مساجد و بقاع متبرکه، و آثار عام‌المنفعه چون مدارس، کاروان‌سراها، حمامها، پلها، قناتها، آب‌انبارها، شبکه‌های آبرسانی، گورستانها و غیره در سراسر ایران از

۱. موزه وقف

«موزه تاریخ وقف در ایران» می‌تواند، از طریق نمایش گزیده اسناد و آثار و اموال منقول متعلق به بایگانی اسناد و یا بانک اطلاعاتی ابنیه و آثار در سازمان اوقاف، تاریخ این سنت را به صورت ملموس منعکس کرده و جایگاه مهمی در میان موزه‌های اصلی کشور برای خود باز کند. جای شک نیست که رعایت موازین علمی و جدید موزه‌داری فرصت خواهد داد تا مجموعه آثار منتخب علاوه بر ارزش تاریخی بازگویی روند تحولات فرهنگی - اجتماعی سنت وقف نیز باشد.

آثار ارزشمندی از میراث وقف هم‌اکنون در شرایط بسیار نامناسبی در بعضی از ابنیه و بقاع متبرکه قرار دارد و خطرات جدی گوناگونی آنها را تهدید می‌کند. از این میان سرقت و دستبرد از جدی‌ترین خطراتی است که این آثار را تهدید می‌کند. گردآوری و تمرکز آثار ارزشمند وقف در یک موزه علمی که آنها را در چهارچوب اجتماعی - فرهنگی اولیه‌شان معرفی خواهد کرد، امکان می‌دهد تا این آثار از یک طرف از گزند سوجدویان در امان باشد و از طرف دیگر مرمت و بازسازی شده و در شرایط مناسب حفاظتی قرار گیرد. جمع‌آوری و نمایش آثار در چنین مرکزی و تهیه کاتالوگ تحلیلی جامعی از آنها، بررسی و تحقیق درباره آنها را بسیار تسهیل خواهد کرد. بدین ترتیب این آثار ارزش مادی و معنوی خود را به عنوان ابزار علمی فرهنگی در پاسخ به سؤالات تاریخی باز می‌یابد.

نقل و انتقال اموال از اماکن متبرکه و جابه‌جایی آنها که احتمالاً حساسیت اهالی مناطق و هیأت امنای این اماکن را بر خواهد انگیخت، مستلزم برخوردی انسانی و انتخاب راه‌حلهای مقتضی برای تشویق مردم به مشارکت در این امر فرهنگی آن را در طول تاریخ اسلامی این سرزمین بررسی کنیم. جای شک نیست که انجام مراحل مختلف این طرح که به صورتی بنیادی برنامه‌ریزی شده است جز با پیگیری و فعالیتهای مستمر و منظم، و جز در درازمدت، میسر نیست.

ج. فعالیتهای جانبی

تکمیل و تنظیم بایگانی اسناد و ایجاد بانک‌های خواهد بود. برای نمونه می‌توان از هنرمندان هنرهای سنتی برای خلق آثار هنری نسبتاً مشابه که بتواند جایگزین آثار اصلی

کلیه داده‌های مکتوب و غیرمکتوب موجود در مورد هر اثر؛ د. تهیه یک شناسنامه کلی کامل برای هر بنا و متعلقات آن و یا برای دیگر آثار وقفی، تهیه برگه‌های مکمل توصیفی برای اجزای منتخب بنا با استفاده از امکانات رایانه‌ای و نرم‌افزارهای مربوطه.

این فعالیتها و ایجاد مرکز اسناد و مدارک ابنیه و آثار وقف در ایران امکانات لازم را برای عملی شدن این اهداف فراهم می‌آورد:

۱. تهیه فهرستی جامع از ابنیه و میراث وقف در ایران بر اساس تقسیمات جغرافیائی؛

۲. تهیه اطلس ابنیه و آثار وقف کشور؛

۳. گزینش موضوعات اساسی تحقیقات وقف و به کارگیری متخصصین علاقه‌مند برای اجرای این پژوهش‌ها؛

۴. تهیه و اجرای طرحهای حفاظتی، تعمیراتی، مرمتی و احیای بناها و آثار و مجموعه‌های ارزشمند مذهبی - تاریخی - فرهنگی. بازسازی ابنیه - حتی بناهایی که به ظاهر از اهمیت چندانی برخوردار نیست - باید با توجه به ماهیت اصلی بناها و رعایت کامل اصول علمی و حفظ هویت آنها صورت گیرد. این امر جز با به کارگیری کارشناسان و متخصصین مجرب ممکن نیست. بدیهی است این اقدامات تنها با همکاری مراجع ذیصلاح، از جمله دانشگاهها و سازمان میراث فرهنگی کشور امکان‌پذیر است.

بایگانی اسناد مکتوب و بانک اطلاعاتی ابنیه و آثار عام‌المنفعه و اموال منقول در سازمان اوقاف مکمل یکدیگر بوده، مجموعاً واحد منسجمی را در این سازمان تشکیل خواهد داد. تنظیم و بررسی اسناد به نوبه خود اجازه خواهد داد تا موقعیت بسیاری از ابنیه و آثار قدیمی که امروزه از بین رفته و اثری از آنها نیست، شناخته شود. بدین ترتیب بررسی اسناد از یک طرف و ابنیه و آثار از طرف دیگر این امکان را فراهم می‌آورد تا به بازسازی تاریخی فعالیتهای و اقدامات اوقاف در ایران پردازیم و دامنه گسترش این سنت و زمینه‌های مختلف مذهبی - اجتماعی و اطلاعاتی از آثار مکتوب و غیرمکتوب وقف، با رعایت اصول علمی، می‌تواند به فعالیتهای دیگری از جمله تأسیس موزه وقف، ایجاد کتابخانه تخصصی وقف، توسعه و تکمیل انتشارات وقف، و ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی وقف منجر شود. همچنین در آینده سازمان اوقاف قادر خواهد بود تا پس از دستیابی به تخصصهای لازم در زمینه بایگانی و با تشکیل کادر بایگانه‌های مجرب، به ایجاد واحد آموزشی جهت پرورش متخصصین بایگانی و بانکهای اطلاعاتی در زمینه مسایل وقف اقدام کند.

زبان‌های غیرفارسی فراهم می‌آورد.

۴. ایجاد پایگاه اطلاع‌رسانی وقف

تهیه بانک‌های اطلاعاتی در دو بخش اسناد و اماکن متبرکه و آثار عام‌المنفعه به سازمان اوقاف ایران این امکان را خواهد داد تا با ایجاد یک سایت اطلاع‌رسانی وقف در سطح ملی و بین‌المللی، ته تنها در امر پژوهش وقف، بلکه به ویژه در احیای این سنت نیکو در ممالک اسلامی مؤثر افتد.

طرح پیشنهادی حاضر برای تنظیم، تکمیل، توسعه و کارآمد نمودن بخشهای اسناد، اماکن متبرکه و آثار عام‌المنفعه، موزه، کتابخانه، انتشارات، پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان اوقاف ارائه شده است. هدف اصلی، گسترش هر چه بیشتر فعالیتهای علمی این سازمان برای شناخت بیشتر بهتر سنت حسنه وقف و اشاعه و گسترش آن است. شک نیست که تحقق این اهداف با پیگیری فعالیتهای متخصصانه و مستمر و منظم، و در درازمدت میسر می‌شود. نخستین گام در این راه بررسی وضعیت فعلی مجموعه‌ها و داده‌ها در هر یک از بخشهای سازمان است. تنها پس از شناخت وضعیت موجود می‌توان، با توجه به ماهیت و کیفیت اسناد و آثار و اهداف مورد نظر، به بررسی امکانات و روشهای روزآمد پرداخته و با استفاده از نتایج تجربیات دیگران در زمینه‌های مشابه، بهترین و کارآمدترین راه‌حل‌ها را برای نیل به هدف یافت.

سازمان اوقاف به عنوان وارث آثار این سنت دیرینه با ایجاد تشکیلات منظم و منسجم علمی در بخشهای مختلف حفظ و احیا، پژوهش، انتشارات، و معرفی و آموزش به یکی از مراکز مهم علمی - فرهنگی تخصصی کشور تبدیل خواهد شد و بدین ترتیب در بازشناسی هر چه بیشتر و بهتر سنت نیکوی وقف و اشاعه آن و نیز گسترش سطح علم و فرهنگ ایران اسلامی و جهان اسلام نقش به‌سزایی ایفا خواهد کرد.

در محل شود استفاده کرد. این امر نه تنها خلاقیتها را پرورش می‌دهد بلکه در پیشرفت هنرهای سنتی مؤثر واقع شده باعث خلق آثاری می‌شود که به نوبه خود میراث فرهنگی ما را در آینده تشکیل خواهد داد و در عین حال راه نجات بسیاری از میراث وقفی ارزشمند تاریخی را نیز هموار می‌سازد.

۲. کتابخانه تخصصی وقف

فعالیتهای علمی سازمان اوقاف توسعه و تنظیم کتابخانه تخصصی را که در حال حاضر در ارتباط با فصل‌نامه وقف میراث جاویدان فعالیت دارد نیز در بر می‌گیرد. این کتابخانه، همانند موزه آثار وقف، می‌تواند به عنوان کتابخانه تخصصی در زمینه وقف جایگاهی برای خود در میان کتابخانه‌های اصلی و مهم کشور، در سطح ملی و بین‌المللی، باز کند.

این کتابخانه می‌تواند واحدهای مختلف نسخه‌های خطی، کتاب‌های چاپی، مجلات و نشریات، نقشه و اطلس، عکس و منابع تصویری و رایانه‌ای را در برگیرد.

۳. توسعه واحد انتشارات وقف

با توسعه واحد انتشارات نتایج تحقیقاتی که با کوشش و پیگیریهای مستمر سازمان اوقاف در زمینه‌های اسلام‌شناسی و ایران‌شناسی به طور عام، و وقف به‌طور خاص، صورت می‌گیرد در اختیار محققان و علاقه‌مندان در ایران و یا در خارج از ایران قرار خواهد گرفت. مجله وقف میراث جاویدان که جای خود را در میان انتشارات داخلی به خوبی باز کرده و مورد توجه قرار گرفته، شاهد خوبی از علاقه و کنجکاوی علمی به مسایل وقف است. لزوم برخورد هر چه علمی‌تر با مسایل وقف و فراهم آوردن امکانات بیشتر برای انتشار نتایج تحقیقات وقف، اهمیت گسترش واحد انتشارات سازمان اوقاف را دو چندان می‌کند. ایجاد بخش ترجمه در این واحد امکان دسترسی محققین ایرانی را به آخرین دستاوردهای علمی منتشرشده به